

**Posudek vedoucího práce bakalářské práce Aliny Konyshevy: *Temporalita empatie*.
Praha 2002.**

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Vlastimil Zuska, CSc.

Autorka zvolila zajímavé a netriviální téma zanedbávaného aspektu tradičního konceptu empatie (v psychologii, filosofii, estetice a teorii umění), k jehož oživení došlo v 90. letech minulého století objevem zrcadlových neuronů, jako údajné neurofyziologické báze empatie. Ač se této extenzi pojmu nevěnuje, je její téma aktuální a přínosné, právě pro traktování zásadního a pomíjeného rysu empatie – její časovosti a tedy i procesuality. Zvolila fenomenologický přístup s využitím Husserlovy detailní analýzy vnitřního časového vědomí, fenomenologického pojetí empatie (Husserl, E. Stein) a komparaci tohoto pojetí s tradičními koncepcemi Theodora Lipse a jeho následníka a kritika Wilhelma Worringer. Téma rozhodně nelehké a pro „formát“ bakalářské práce nikoliv optimální, protože nutná zjednodušení vedou k některým zkratkovitým implikacím a pojmovým konfúzím. Není jich ale mnoho a rozhodně převažuje samostatné promyšlení problematiky, poučená a kritická práce s primárními i relevantními sekundárními texty a jasné vedení argumentace. Zastávím se u několika kritických míst.

Práce je rozvržena, a nutno podotknout, promyšleně a logicky, na tři hlavní kapitoly: „Husserlovu koncepci temporality“ (vědomí), „Problém intersubjektivit ve fenomenologii E. Husserla“ a „Empatie v umění a časovost“.

V první kapitole seznamuje autorka s Husserlovým pojetím vnitřního časového vědomí a jeho třemi mody – retencí, impresí a protencí. Objevuje se zde jisté zjednodušené ztotožnění protence a anticipace, které se liší úrovní obecnosti. Anticipace je konkrétní předjímání budoucího, protence vztahování k budoucnosti vůbec, tzn. i očekávání neočekávaného. Autorka neopomene zvážit i možnost omylné anticipace, z naratologie i obecně estetického prožitku známého „zklamaného očekávání“, které je ovšem mimo zvolené téma.

V druhé, nejrozsáhlejší kapitole, se zabývá letitým a stále živým problémem intersubjektivit ve fenomenologii. Sleduje Husserlovo rozlišení „dvou“ těl, živého, obdařeného vědomím (Lieb) a těla jako objektu mezi jinými (Körper). Při fenomenologické redukci dospíváme k prožitku těla jako ztělesněného vědomí a klademe předpoklad, že Druhý je díky naší operaci analogické prezentace na to stejně. Údajné vyvrácení fenomenologie jako druhu solipsismu je zde exponováno příliš stručně a nepřesvědčivě, opět by ale přesahovalo rámec tématu. Na s. 14, která je nejproblematictější z celé práce, je přirozený postoj spojen s epoché, což neplatí, stejně jako intencionalita se záměrností. Opět se zde objevuje „vzorec“ konfúze úrovní, jako v případě protence-anticipace. Připomeňme si, například Mukařovského dvojici záměrnost a nezáměrnost. Uchopování nezáměrnosti je rovněž intencionálním aktem. A prezentací se míní, na těžce straně, „horizontální“ odkaz za to, co je aktuálně (vjemově) přítomné. „Vertikální“ odkaz, spoluminění ve význam intendujícím aktu pak není možné? Melodie, kompozice, architektonická struktura, styl nemohou být spoluminěny, tedy prezentovány? Další možnou konfúzi prezentace a apercepce objasňuje v poznámce vhodně zvolenou citací. Na s. 17, o možnosti uchopování temporálního

charakteru empatie poněkud schází reflexivita, mimo jiné nepominutelný atribut estetického postoje, psychické distance, estetického prožitku. Odkaz na přílohu VII. V Přednáškách k fenomenologii vnitřního časového vědomí je méně přesvědčivý, nežli by byl odkaz na přílohu XII. O reflexi na moment „zaměření se na“ a doložil by, že na fáze plynutí se můžeme a také zaměřujeme nejen až po skončení prožitku, ale i a právě v jeho průběhu. Na další stránce dodává autorka důležitý dodatek k časovosti empatie a to prostorovost a možnost projekce sebe sama na jiné místo, role „kinetické melodie“ (Luria) při empatii do Druhého. Bez toho by empatie, ve fenomenologickém chápání, nebyla možná. V závěru kapitoly se dotýká problematiky inherentní intersubjektivity v samém jádru „monadického“ ega (Lévinas, Ricoeur) a relevantním odkazem na § 51. Karteziánských meditací o „nové významové úrovni“ potvrzuje vyšší úroveň nežli je rovina smyslu „pouhého“ alterega. Pro „aplikaci“ na estetickou situaci/prožitek je vhodný odkaz na Editu Stein a modifikaci vzpomínky fantasmatem, rezultující na kvazidanost objektu vcítování. Rozpracování této myšlenkové linie by bylo zajímavé, ale opět by se značně odchýlilo od zvoleného tématu.

V třetí kapitole probírá autorka koncept vcítění Theodora Lipse ve světle prvních dvou kapitol. Lipsovo pojetí estetického prožitku neseného vcítěním znamená objektivizovaný sebezprožitek a tedy zrcadlení Já v objektu vnějšího světa. Proti tomu staví autorka Husserlovo propojení s Druhým prostřednictvím motivačních struktur, což je mimo jiné úloha zrcadlových neuronů, které v letmém odkazu autorka zmiňuje u G. Rizzolattiho, kdy empatie na nich založená neslouží ke kopírování jednání Druhého, ale k odhalování jeho motivačních struktur a tedy přesnějších predikcí chování Druhého a tím „druhým“ může být i třeba makak rhesus (viz Rizzolatti a další.) Na s. 25 Lipsovo připisování lidských povah barvám je přílišným zobecněním jen jednoho ze čtyř typů estetického vnímatele podle rané práce E. Bullougha (z r. 1907). Autorka správně uvádí, že Lipps časovost empatie pomíjí na rozdíl od Husserla: u Lipse jednorázový akt, který maximálně slouží jako stav pro kontemplující objektivizaci oproti Husserlově procesuálně chápaného empatického prožitku.

Wilhelm Worringer proti estetickému subjektivismu, při němž se de facto vlastní předmět estetického vztahování ztrácí či zakrývá objektivizovanými pocity, staví lidskou potřebu abstrakce, což je mimo jiné jedna z forem objektivizace a, můžeme dodat, jistá forma transcendentální redukce. Například Bulloughovu psychickou distanci můžeme rovněž chápat jako objektivizaci vztahu k objektu estetického zájmu. Worringer dále, podle autorky a to v její korektní interpretaci, zobecňuje oba impulsy (empatie, abstrakce) v jediném pojmu sebeodcizení (srov. opět s psychickou/estetickou distancí). Autorka tento pojem oprávněně propojuje s Husserlovým chápáním vcítění jako formu sebeodcizení. Schází simultánní přítomnost obou tendencí v jediném procesu estetického prožitku, která vnáší tenzi a energii do estetické recepcce.

V Závěru rekapituluje autorka rozvržení práce, zdůvodňuje zásadní roli či bázi vnitřního časového vědomí pro samu možnost empatie a potvrzuje tak, z fenomenologické perspektivy, Worringerem naznačenou procesualnost estetického prožitku, energizovaným simultánními akty vcítování a abstrahování. V příloze předkládá slovník či glosář fenomenologických pojmů, je zjevné, že tuto přílohu vytvořila i sama pro sebe, pro ujasnění některým komplikovaných konceptů. Pojmový pár noema-noesis (poprvé uvádí Husserl v Ideen I.) je popsán poněkud matoucím způsobem, pojem není noema, jak by mohla formulace vyznít (s. 36).

Souhrnně lze uzavřít, že autorka zvolila náročné téma, věnovala se mu s plným nasazením a promýšlela konsekvence a explanační sílu fenomenologie pro koncept empatie, významný v dějinách estetiky i jejích současných zkoumáních (neuroestetika). Požadavky na bakalářskou práci rozhodně splnila a přes některé nepřesnosti práce přináší netriviální vhled do nosnosti aktualizovaného konceptu empatie pro současnou estetiku.

Bakalářskou práci Aliny Konyševy doporučuji k obhajobě a vzhledem k přístupu k jejímu zpracování i pozitivnímu výsledku navrhuji hodnocení mezi stupni výborný a velmi dobrý.

Praha 17. 1. 2023

Vlastimil Zuska